

4. Machiavelli és a gyakorlati kormányzás

Az antik politikafilozófia két legjelentősebb szerzője, Platón és Arisztotelész tárgyalása után nagyot ugrunk az időben: a reneszánsz korába, ahol Machiavelli politikai gondolkodásával foglalkozunk. Látni fogjuk, hogy az időbeli távolság a gondolkodás természetében is jelentős változásokat hoz. Machiavelli már a modern politikai filozófia előfutára, ezért esetében nemcsak az érdekes, ami elválasztja őt az antik gondolkodóktól, hanem az is, ami benne megelőlegezi a modern politikai gondolkodást.

Olvasmány: Machiavelli: *A fejedelem*, In: Machiavelli Művei, 1. kötet, ford. Lutter Éva, Budapest, Európa 1978, 5-87. (Ez *A fejedelem* teljes szövege. Ha más kiadásban olvassuk, az egész kell!)

4.1. lecke: A modern politikafilozófia születése

Niccolò Machiavelli (1469-1527)

Niccolò Machiavelli (1469-1527) olasz **reneszánsz gondolkodó**. Firenzében élt. Amikor Firenzében köztársaság volt az uralkodó államforma, a város irányító ún. Tízek tanácsának tagja Így számos uralkodó udvarában megfordult követként, tehát **gyakorló politikus** volt. Amikor a Medici család visszavette az uralmat a városban, vidéki birtokára vonult vissza, ott írta fontos műveit. [A fejedelem \(II Principe, 1513\)](#) című művét is Lorenzo Medicinek ajánlja kegyelme elnyerése végett.

Antik és modern gondolkodás

Az antik politikai filozófiában a politikum célját a **tökéletes politikai közösség** létrehozásában határozták meg. A politikai közösség emberekből áll, ezért a tökéletes közösség meghatározásához az **emberi természetből** indultak ki. Az ember természeténél fogva a **boldogságra** törekszik, ezért a **politikai közösség célja is a boldogság**. A boldogság pedig nem merül ki a boldogulásban, az élet alapvető feltételeinek biztosításában, tehát az önellátásban, hanem annál sokkal többet jelent. **A boldogság a jó élet**, amely a lélek erényét, belső összhangját és egészségét feltételezi. **A politika ezért szorosan összekapcsolódott az etikával**. Nem csak úgy, hogy a politikai hatalom birtokosainak erényesnek kell lenniük. Az **igazságosságot** a görög gondolkodók a legfőbb erénynek tekintették, és az igazságosság mint erény éppúgy jellemezte az állam egészét, mint a polgárok lelki alkatát. **Politika és etika az igazságosság erényében egyesült**.

Machiavellit azért tekintjük a modern politikai gondolkodás előfutárának, mert politikai filozófiájában teljesen **elfordul az antik hagyománytól**, és teljesen új megközelítést alkalmaz a politikumról történő gondolkodásán.

Machiavelli újításai

A legfontosabb változások Machiavelli gondolkodásában az antik hagyományhoz képest:

(1) Machiavellit **nem az ideális állam érdekl**i. Nem azon gondolkodik, mit kellene tennie az uralkodónak, hogy megvalósítsa a tökéletes politikai közösséget, és biztosítsa az emberek boldogságát.

(2) Machiavelli **empirista** (tapasztalaton alapuló) politikai filozófiát hoz létre. Ez azt jelenti, hogy nagy mértékben támaszkodik saját korában szerzett tapasztalataira és tudására, valamint a történelmi ismereteire.

(3) Machiavelli politikafilozófiáját nem az állam egészének szempontjából, sem a politikai közösség szempontjából fejt ki. **Nézőpontja az uralkodóé** (ahogy *A fejedelem* címe is mutatja), és az uralom (hatalom) szempontjából gondolkodik a politikum lényegéről.

(4) Machiavelli legfőbb célja annak tisztázása, **mit kell tenni a hatalom megszerzéséért**, és minél további megtartásáért.

Lorenzo Medici, akinek Machiavelli *A fejedelem*t ajánlotta

Machiavelli tehát gyakorlatias gondolkodású, aki elutasítja az idealizmus minden formáját a politikában.

A machiavellizmus

Sokan képzelnek el olyan köztársaságokat vagy egyeduralkodókat, amelyek a valóságban soha nem voltak, és amilyenekről nem is tudunk. Nagy a távolság valódi és képzelt életmódunk, valóságos és feltételezett tetteink között; aki az utóbbiak alapján okoskodik, inkább saját romlásának okozója, mintsem sikeres előmenetelének. (Machiavelli: *A fejedelem*, In: Machiavelli művei, I. kötet, Budapest, Európa, 1978, 51. o.)

Ebből az idézetből is látható, hogy Machiavelli számára az „előmenetel” fontosabb, mint a politikai eszmék megfogalmazása és követése. Machiavelli **gyakorlatorientált, empirista és realista** gondolkodásmódját kritikusai gyakran a **machiavellizmus** kifejezéssel illették.

Machiavellinek „**a cél szentesíti az eszközt**” elvet tulajdonították, amelynek lényege, hogy a hatalom megszerzésének és megőrzésének érdekében bármilyen eszköz megengedett. Fontos megjegyezni, hogy ez a mondatot Machiavelli **soha le nem írta**, és filozófiai gondolkodásának sem ez fejezi ki a lényegét. Mint látni fogjuk, nem a kegyetlen zsarnokságot dicsőíti gondolkodásában, és nála is megjelenik az erény egy politikai formájában.

A politika és az etika elválasztása

Machiavelli gondolkodásának egyik legfontosabb következménye mindazonáltal az, hogy a **politika elválik az etikától**. A *fejedelem* egyik legfontos üzenete: az uralkodónak nem szabad etikai elveket követnie, mert azzal veszélyezteti saját hatalmát. Szerinte a valóságos politikában nincsen helye etikai elveknek.

Az etika és a politika elválasztása egymástól kifejezett **modern vonás**. A középkori uralkodók, a keresztény hagyomány folytán, fontosnak tartották hangsúlyozni, hogy az uralkodónak istenfélőnek és erkölcsösnek kell lennie. Például István király Imre herceghez intézett intelmeiben ezt olvassuk:

Az erények mértéke teszi teljessé a királyok koronáját (...) Kell, hogy a királyt kegyesség s irgalmasság díszítse, de a többi erény is hassa át és ékesítse. Mert ha a királyt istentelenség és kegyetlenség szennyezi, hiába tart igényt a király névre, zsarnoknak kell nevezni. Ennek okából hát, szerelmetes fiam megparancsolom, hogy mindenütt és mindenekben a szeretetre támaszkodva ne csak atyafiságodhoz és a rokonságodhoz, hanem még a külföldiekhez is, sőt mindenkihez, aki hozzád járul. Mert a szeretet gyakorlása vezet el a legfőbb boldogsághoz. Légy irgalmas minden erőszakot szenvedőhöz (...) Légy türelmes mindenkhez, nemcsak a hatalmasokhoz, hanem azokhoz, akik nem férnek a hatalomhoz. Azután légy erős, nehogy a szerencse túlságosan felvessen, vagy a balsors letaszítson. Légy alázatos is, hogy Isten felmagasztaljon most és a jövőben. Légy majd mértékletes, hogy mértéken túl senkit se büntess vagy kárhoztass. Légy szelíd, hogy sohase harcolj az igazság ellen. Légy becsületes, hogy szándékosan soha senkit gyalázzal ne illess. (István király intelmei Imre herceghez, 1027-ből)

István szerint **az erény elengedhetetlen a helyes kormányzáshoz**. Ezzel szemben Machiavelli látásmódja realista, és azt javasolja, hogy az uralkodó tanuljon meg gonosznak lenni, mert az erkölcsi jóság nem szolgálja a hatalmát.

Mert úgy szokott történni, hogy az olyan embernek, aki mindenkihez jó akar lenni, gonoszok okozzák a vesztét. Ezért szükséges, hogy a fejedelem saját hatalmának megóvása érdekében megtanuljon rossznak lenni, és ezt a szükségnek megfelelően gyakorolja. (Machiavelli: *A fejedelem*, In: Machiavelli művei, I. kötet, Budapest, Európa, 1978, 51)

Machiavelli fordulata révén, amelynek köszönhetően nem a politikai közösség egészét tartja szem előtt, hanem az uralkodó szempontjából gondolkodik, megjelenik a **hatalom problémája** a politikai filozófiában. A 17. századi

modern gondolkodók számára a politikai hatalom problémája az egyik legfontosabb kérdéssé lép elő.

Összefoglalás:

Machiavelli a modern politikai gondolkodás előfutára. Politikafilozófiáját empirizmus és realizmus jellemzi, szemben az antik gondolkodók idealizáló tendenciáival. Machiavelli nem az ideális állam természetéből vezeti le a helyes államberendezkedés politikai normáit, hanem az uralkodó szempontját tekinti fontosnak. Gondolkodásának legfontosabb kérdése, miként szerezhető meg a politikai hatalom és miként tartható meg a legtovább. Realizmusa folytán az uralkodó számára hátrányosnak tartja az erényre törekvést. Machiavelli modernizmusának legfontosabb jegye, hogy politikai gondolkodásában elválik egymástól a politika és az etika.

Kérdések:

Melyek azok a vonások Machiavelli gondolkodásában, amelyekkel szembefordult az antik politikafilozófiai hagyománnyal?

Mit jelent a machiavellizmus kifejezés?

Mit jelent „a cél szentesíti az eszközt” elve?

Miben áll Machiavelli politikafilozófiai nézőpontja, és milyen következményei vannak a nézőpontváltásnak?

Miért válik el egymástól Machiavelli gondolkodásában politika és etika?